

Vulnerabilne društvene grupe

Vulnerabilne grupe su grupe kojima je, usled specifične razlike u odnosu na dominantnu populaciju, potrebna dodatna podrška kako bi se mogle ravnopravno uključiti u životne tokove zajednice.

Konačnog spiska vulnerabilnih grupa nema, a u različitim zemljama različite grupacije se smatraju vulnerabilnim. Za identifikaciju najvulnerabilnijih grupa koriste se specifični indikatori, pri čemu izbor indikatora zavisi od nivoa razvijenosti zajednice. U suštini, najvulnerabilnije su one grupe kod kojih su svi elementi vulnerabilnosti konvergentni, odnosno prisutni su deprivacija u pogledu zdravlja, fizičkog stanja, obrazovanja i znanja, niski prihodi i loše ekonomsko stanje. To su grupe koje su najviše izložene uticaju štetnih faktora, imaju najmanje šanse za preživljavanje i najlošiji kvalitet života (npr. nezaposleni mladi, maloletne majke sa decom, radnici migranti i sl.)

Primeri ozvaničenih vulnerabilnih grupa u pojedinim zemljama dati su u tabeli 1

Tabela: Ozvaničene ranjive društvene grupe:

SRBIJA	SLOVENIJA	ENGLESKA	AUSTRALIJA
Deca i mladi	Deca i mladi	Deca i mladi	Žene
Žene	Stari	Stari	Stari
Stari	Osobe sa invaliditetom	Osobe sa invaliditetom	Osobe sa invaliditetom
Osobe sa invaliditetom	Sezonski radnici	Osobe sa mentalnim hendikepom	Osobe sa mentalnim hendikepom
Osobe sa mentalnim hendikepom	Narkomani	Drugi (beskućnici, samohrani roditelji,...)	Narkomani
Drugi (beskućnici, samohrani roditelji...)	Žrtve nasilja		Žrtve nasilja
	Nezaposleni, socijalno i zdravstveno isključeni		Nezaposleni, socijalno i zdravstveno isključeni
	Drugi (beskućnici, samohrani roditelji,...)		Izbeglice
			Drugi (beskućnici, samohrani roditelji,...)

U odnosu na dominantnu populaciju, vulnerabilnim grupama su teže dostupni faktori samoostvarivanja, kao što su obrazovanje, posao, zdravstveni i kulturni resursi, socijalna podrška i sl, što za posledicu ima 5 vidova osujećenosti:

- Finansijsku (život u siromaštvu)
- Statusnu (nemogućnost da se prate minimalni standardi svojstveni odgovarajućoj

zajednici)

- Socijalnu (isključenost iz uobičajenih tokova zajednice)
- Razvojnu (manja mogućnost za ispoljavanje i razvoj ličnih potencijala)
- Ekspresivnu (manja mogućnost iskazivanja sopstvenog mišljenja i stavova)

Svaka od ovih osujećenosti se negativno odražava na zdravlje, pri čemu je taj negativan uticaj znatno izraženiji ukoliko se više osujećenosti javlja istovremeno, što je kod pripadnika vulnerabilnih grupacija čest slučaj. Uz to, pripadnici vulnerabilnih grupa su često izloženi lošim životnim uslovima i negativnim životnim događajima, uz nizak nivo socijalnih štitova (znanje, novac, moć, socijalne veze), što sve skupa stvara osećaj gubitka kontrole nad sopstvenim životom i pojačava negativan uticaj na zdravlje.

Za suočavanje sa vulnerabilnošću od osnovnog značaja je samoostvarivanje, što zahteva podršku u 4 domena:

- Životna sredina
- Socijalna struktura
- Sistem zdravstvene zaštite
- Zdravstveno ponašanje

Životna sredina i socijalna struktura

Domen životne sredine i socijalna struktura su međusobno tesno povezani, tako da podrška u ovim domenima zahteva iste intervencije i društvena opredeljenja, među kojima su od najvećeg značaja prevazilaženje siromaštva, razvoj socijalnog kapitala i poštovanje ljudskih prava.

Borba protiv siromaštva je od izuzetnog značaja, s obzirom da je siromaštvo jedna od ključnih karakterista vulnerabilnih grupa, pri čemu se ne misli samo na prihode, već i na sve posledice siromaštva kao što su socijalna isključenost, sputanost razvojnih mogućnosti i nepristupačnost društvenih resursa. Na individualnom nivou siromaštvo je moguće ublažiti raznim merama socijalne zaštite, a na nivou zajednice od najvećeg značaja su pozitivan ekonomski rast i socijalna pravda, tj. smanjenje nejednakosti.

Socijalni kapital (odražava stepen društve kohezije), se može povećati stimulisanjem učešća građana u životu zajednice, što je od posebnog interesa za pripadnike vulnerabilnih grupa jer im se na taj način pruža mogućnost ličnog iskazivanja i preuzimanja ravnopravnih uloga.

Ljudska prava u osnovi podrazumevaju odbranu osoba koje se po nečemu razlikuju od većine i to kako od individualnog nasilja, tako i od institucionalne nebrige.

Sistem zdravstvene zaštite

Za vulnerabilne kategorije sistem zdravstvene zaštite predstavlja jednu od ključnih potpora, pogotovo ako se obezbeđuje kao socijalno pravo, ako je dostupna svima i ako je u središtu sistema pacijent, a ne dijagnoza bolesti.

U našoj zemlji Zakonom o zdravstvenoj zaštiti su definisane osetljive grupe za koje se sredstva za zdravstvenu zaštitu obezbeđuju iz budžeta Republike Srbije. U ove grupe spadaju:

- Deca do navršenih 15 godina, školska deca i studenti do kraja redovnog školovanja, a najkasnije do 26. godine života
- Žene u vezi sa planiranjem porodice, u toku trudnoće, porođaja i 12 meseci nakon porođaja
- Lica starija od 65 godina
- Osobe sa invaliditetom i mentalno nedovoljno razvijena lica

- Lica koja imaju HIV ili druge zarazne bolesti koje su utvrđene posebnim zakonom
- Povređena lica u vezi sa pružanjem HMP, kao i zdravstvena zaštita u vezi sa davanjem i primanjem tkiva i organa
- Nezaposlena lica i druge kategorije socijalno ugroženih čiji su mesečni prihodi ispod prihoda utvrđenih u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdr. osiguranje
- Lica romske nacionalnosti koja zbog tradicionalnog načina života nemaju stalno prebivalište, odnosno boravište u RS

Takođe, prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju osiguranici su i lica koja su socijalno ugrožena i na taj način stižu pravo na korišćenje zdravstvene zaštite, što potvrđuje da u Srbiji Sistem zdravstvene zaštite pruža adekvatnu podršku pripadnicima vulnerabilnih kategorija.

Zdravstveno ponašanje

I u razvijenim i u zemljama u razvoju rizična ponašanja (pušenje, nepravilna ishrana, zloupotreba alkohola i droga i sl), koja su odgovorna za nastanak različitih hroničnih oboljenja, su prisutnija kod pripadnika vulnerabilnih grupacija. Iz tog razloga, pored aktivnosti usmerenih na promenu rizičnog ponašanja, neophodna je opsežnija socijalna zaštita i sprovođenje intervencija usmerenih na uzroke rizičnih oblika ponašanja, odnosno na socijalne determinante zdravlja.

Posebno mesto među vulnerabilnim grupama imaju osobe sa invaliditetom, kojima je posvećena i posebna Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (čija je potpisnica i Srbija). Prema toj Konvenciji osobe sa invaliditetom su osobe čije su fizičke, mentalne, intelektualne ili senzorne sposobnosti dugoročno narušene, s tim što u interakciji sa raznim preprekama ta narušenost može omesti njihovo puno i delotvorno učešće u životu zajednice, ravnopravno sa drugima. Konvencijom su definisani i opšti principi koje treba poštovati kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, ali koji se mogu primeniti i na pripadnike drugih vulnerabilnih grupa.

Opšti principi podrazumevaju:

- poštovanje ličnog dostojanstva
- odsustvo diskriminacije
- slobodu izbora
- puno i delotvorno učešće i uključenost u zajednicu
- poštovanje različitosti
- ravnopravnost kada je reč o mogućnostima za uspeh
- rodnu ravnopravnost i sl.

Saglasno ovim principima u Srbiji su 2006. godine doneti Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom.

Literatura:

- Stambolović V. Ranjive društvene grupe u Socijalna medicina, Medicinski fakultet Beograd, Beograd, 2012
- Stamatović M, Jakovljević Đ, Legetić B, Martinov Cvejic M. Zdravstvena zaštita i osiguranje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997